

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ**

СТОЛЯРЧУК ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 658.62.003.1

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТОВАРОРУХУ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському державному університеті харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Гаркуша Надія Миколаївна,
Харківський державний університет
харчування та торгівлі,
завідувач кафедри аналізу
господарської діяльності.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Виноградова Олена Володимирівна,
Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
завідувач кафедри туризму;

кандидат економічних наук, доцент
Богославець Галина Миколаївна,
Київський національний торговельно-
економічний університет,
доцент кафедри економіки підприємництва

Захист відбудеться «22» жовтня 2009 р. о 15-й годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.088.02 в Харківському державному університеті харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків-51, вул. Клочківська, 333, ауд. 45.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків-51, вул. Клочківська, 333.

Автореферат розіслано «18» вересня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.Л. Савицька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення ефективного товароруху є одним з ключових завдань управління підприємством торгівлі за ринкових умов. Через виключне положення в каналі розподілу діяльність підприємств роздрібної торгівлі з організації надходження товарів, їх розміщення, зберігання та реалізації в значному ступені зумовлює результативність зусиль всіх інших учасників каналу розподільної системи. Ефективно організований товарорух забезпечує лояльність споживачів та надає підприємству торгівлі значні конкурентні переваги, а також дозволяє оптимізувати розміри й структуру витрат господарюючого суб'єкта, що є запорукою його прибуткової діяльності.

Теоретичні та методичні аспекти управління товарорухом на підприємствах роздрібної торгівлі представлено в працях вітчизняних учених-економістів, зокрема І. Бланка, Г. Богославець, О. Виноградової, С. Голова, Н. Власової, А. Мазаракі, О. Пустовойта, Т. Тарасової, Л. Янчевої та ін. Вивченню питання оптимізації системи товароруху на підприємстві присвячені дослідження зарубіжних науковців: І. Беляєвського, П. Боуттке, К. Друрі, А. Косачьова, В. Лукінського, Г. Савицької, П. Хейне, Ф. Юджина та ін. Ці дослідження є вагомим внеском у теорію створення на підприємстві ефективної системи товароруху.

Водночас існуючі підходи до оцінювання ефективності товароруху мають загальний характер й не враховують специфіку діяльності підприємств роздрібної торгівлі, що обмежує можливість їх практичного застосування. Через недостатню розробленість методичного інструментарію низка важливих питань, пов'язаних з оцінкою діючої системи товароруху та визначенням ефективності товароруху у прогностичному періоді дотепер не вирішена. Актуальними є питання інформаційного забезпечення моніторингу та оцінки товароруху на підприємстві торгівлі.

Значущість товароруху у реалізації цільових настанов розвитку підприємств роздрібної торгівлі та недостатня розробленість теоретичних, методичних та практичних аспектів проблеми формування ефективної системи товароруху на підприємствах роздрібної торгівлі зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний з тематикою науково-дослідних робіт кафедри аналізу господарської діяльності Харківського державного університету харчування та торгівлі, де виконано роботу, зокрема з держбюджетною темою “Аналіз ефективності реалізації товарних запасів у підприємствах роздрібної торгівлі” (№ 13-06-06Б, державний реєстраційний номер № 0106U001348), у межах якої автором було запропоновано систему показників ефективності використання товарних запасів і розроблено економіко-математичну модель рентабельності товарних запасів.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у

розвитку теоретичних положень та розробці науково-методичного інструментарію оцінки ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичні положення та визначити сутність поняття «товарорух»;
- виділити найбільш суттєві аспекти дослідження товароруху на підприємстві;
- узагальнити теоретичні положення та визначити сутність поняття «ефективність товароруху»;
- систематизувати методи оцінювання ефективності товароруху та визначити особливості їх застосування;
- дослідити сучасний стан та виявити особливості товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі;
- визначити критерії та обґрунтувати систему показників оцінки ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі;
- удосконалити науково-методичний інструментарій оцінки ефективності товароруху;
- визначити зміст та обґрунтувати структурно-логічну послідовність оцінки ефективності товароруху в підприємствах роздрібно́ї торгівлі;
- розробити методичний підхід щодо прогнозування ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

Об'єктом дослідження є ефективність товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичний інструментарій оцінки ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи стали наукові концепції та розробки вітчизняних та зарубіжних науковців з питань економіки та менеджменту підприємства, законодавчі та нормативні акти України з досліджуваної проблематики. Інформаційну базу дослідження склали офіційні матеріали Державного комітету статистики України та Державного управління статистики в Харківській області, дані фінансової та статистичної звітності підприємств роздрібно́ї торгівлі м. Харкова, дані мережі Internet, власні аналітичні розрахунки. Для вирішення завдань, що поставлено, застосовано як загальнонаукові так і спеціальні методи дослідження, а саме: під час дослідження теоретичних аспектів оцінювання ефективності товароруху та визначення загальних тенденцій його розвитку застосовано методи індукції та дедукції; під час розкриття сутності товарних запасів, товароруху, його ефективності як економічних категорій – методи теоретичного узагальнення й діалектичний метод; під час обґрунтування системи методів оцінювання ефективності товароруху - метод систематизації та структурно-функціональний метод. Методи причинно-наслідкового й абстрактно-логічного зв'язків застосовано під час вдосконалення системи показників оцінки ефектив-

ності товароруху й методичного інструментарію факторного аналізу рентабельності товарних запасів. З метою встановлення кількісного зв'язку ефективності товароруху з факторами її зміни на підприємствах роздрібно́ї торгівлі використано статистичні методи дослідження (групування, середніх величин, динамічних рядів), графічний, експертний методи. Завдання прогнозування ефективності товароруху вирішено за використання методів екстремальних факторних експериментів, регресійного аналізу, методу Вінтерса (експоненціального згладжування з трьома параметрами). Для визначення системи оцінювання ефективності товароруху використано метод систематизації.

Обробка даних здійснювалася з використанням сучасних інформаційних технологій.

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в розвитку теоретичних положень й розробці науково - методичних рекомендацій, що спрямовані на забезпечення ефективного товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

Результати досліджень, що становлять наукову новизну, полягають у наступному:

Уперше:

- розроблено систему оцінювання ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі, принципова наукова новизна якої полягає у тому, що вона базується на визначених критеріях оцінки ефективності товароруху, а саме: якість роботи з товарною масою й ефективність використання товарних запасів та містить визначену систему показників, на підставі якої здійснюється поточна, перспективна та експрес-оцінка результативності даного процесу;

Удосконалено:

- науково-методичний інструментарій оцінки ефективності товароруху за рахунок введення до складу системи часткових та загальних показників, що сформовано за критеріями якості роботи з товарною масою та ефективності використання товарних запасів, додаткових характеристик, що відображають організаційні та фінансово-економічні особливості товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі;

- методичний підхід до оцінювання ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі у прогнозному періоді, що ґрунтується на урахуванні динаміки показників якості роботи з товарною масою, оборотності й рентабельності товарних запасів та дозволяє визначати в оперативному режимі проблемні ділянки роботи підприємства з організації товароруху;

Набуло подальшого розвитку:

- понятійний апарат, а саме: уточнено сутність поняття «товарорух» шляхом узагальнення існуючих підходів та виокремлення основних аспектів дослідження даного процесу, а саме: організаційно-технічного, організаційно-технологічного, організаційно-економічного, юридичного та психологічного; для рівня підприємства роздрібно́ї торгівлі поняття «ефективність товароруху» запропоновано розглядати з урахуванням стратегічних динамічних орієнтирів;

- систематизація методів оцінювання ефективності товароруку з урахуванням сфери їх застосування, а саме: поточного, перспективного та експрес-оцінювання.

Практичне значення отриманих результатів дослідження. Пропозиції та рекомендації, запропоновані в дисертації, спрямовані на удосконалення процесу управління товарорухом на підприємствах роздрібною торгівлі та дозволяють підвищити рівень його ефективності.

Практичне значення мають наступні розробки: система показників оцінки ефективності товароруку; структурно-логічна послідовність оцінки ефективності товароруку в підприємствах роздрібною торгівлі; методичний підхід до оцінювання ефективності товароруку на підприємствах роздрібною торгівлі у прогностичному періоді.

Наукові результати, які мають прикладний характер, набули практичного втілення в діяльність підприємства роздрібною торгівлі м. Харкова ТОВ «Ельта» (акт впровадження № 8 від 16 травня 2009 р.), а також Головного управління економіки Харківської обласної державної адміністрації (акт впровадження № 03/10-870 від 13 травня 2009 р.). Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес на кафедрі фінансів Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського (акт впровадження від 27 квітня 2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, висновки та рекомендації, які наведено у роботі, отримані автором самостійно на основі аналізу теоретичного та практичного матеріалу. Особистий внесок у роботах, що опубліковані у співавторстві, відзначено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні результати і висновки дисертації доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2006 р.); «Фінансові ринки та інститути» (м. Харків, 2007 р.); «Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн: стан, проблеми, перспективи» (м. Харків, 2008 р.); «Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі» (м. Харків, 2008 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження було опубліковано 10 наукових праць загальним обсягом 2,59 друк. арк., у тому числі 6 статей, 5 з яких у наукових фахових виданнях та 4 тези доповідей.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 143 сторінках машинописного тексту. Робота містить 23 рисунки, 31 таблицю, 16 додатків загальним обсягом 83 сторінки, а також список використаних джерел із 199 найменувань розміщених на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зв'язок з науковими програмами, сформульовано мету, основні завдання, об'єкт, предмет і методологічну базу дослідження, наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення.

У **першому розділі «Теоретичні основи оцінювання ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі»** розглянуто існуючі підходи та визначено сутність понять «товарні запаси», «товарорух», «ефективність товароруху»; систематизовано методи оцінювання ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

Організація товароруху в підприємствах роздрібно́ї торгівлі пов'язана з формуванням та використанням товарних запасів. За результатами узагальнення існуючих підходів та враховуючи специфіку товарних запасів як елементної складової товароруху визначено наступне: товарні запаси є оборотними активами, що входять до групи «Запаси», забезпечують безперервність товарного обігу, можуть задовольнити потреби споживачів, мають вартість і вимірюються у грошовому вираженні, утримуються на підприємстві з метою подальшого продажу.

Використання методів аналізу та синтезу під час дослідження економічної природи та сутності товароруху, дозволило виокремити й доповнити основні аспекти організації руху товарів та дійти висновку, що товарорух – це процес руху товарів по каналах розподільної системи «від виробника до споживачів» посередництвом актів купівлі-продажу, що містить організаційно-технічні, організаційно-технологічні, організаційно-економічні, юридичні й психологічні аспекти.

За необхідності забезпечення ефективної організації товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі в роботі досліджено існуючі підходи до визначення категорії «ефективність», на підставі чого уточнено поняття «ефективність товароруху». Запропоновано визначати ефективність процесу товароруху як ступінь досягнення підприємством певних стратегічних динамічних орієнтирів щодо здійснення процесу товароруху, що має кількісний вимір через певні аналітичні показники. Як стратегічні динамічні орієнтири в роботі виділено наступні: підтримання на рівні попереднього періоду або зростання товарообороту, прискорення оборотності товарних запасів, зниження витрат на обслуговування товарних запасів, підвищення рентабельності товарних запасів.

Визначено та систематизовано методи оцінювання ефективності товароруху з огляду сфери їх застосування. Під час експрес – оцінювання рекомендовано використання інтегрального методу. Під час оцінювання поточного стану та ефективності товароруху – методи статистичних групувань, середніх і відносних величин, ряди динаміки, порівняння, інтегральний, розширення факторних систем, експертний. Під час прогнозного оцінювання ефективності товаро-

руху рекомендовано використовувати такі методи: ряди динаміки, Вінтерса, регресійний та екстремальних факторних експериментів.

Дослідивши переваги та недоліки методів прогнозування, дійшли висновку про доцільність їх комбінування. Обґрунтовано використання методу Вінтерса – експоненційного згладжування з трьома параметрами, що відображають тренд і сезонність змін досліджуваних величин. Регресійний метод і метод екстремальних факторних експериментів запропоновано комбінувати, що дозволить використовувати мінімальну кількість іспитів і отримати надійну статистичну оцінку обчислених параметрів.

У другому розділі «Оцінювання стану, розвитку товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі та його ефективності» виявлено основні тенденції та проблем розвитку товароруху на рівні країни, регіону; обґрунтовано систему показників ефективності товароруху; досліджено ефективність товароруху за вибірковою сукупністю підприємств м. Харкова; представлено моделі взаємозв'язків індикаторів ефективності використання товарних запасів; складено профіль внутрішнього середовища підприємств роздрібно́ї торгівлі при здійсненні товароруху.

Результати дослідження розвитку товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі по Україні і по Харківському регіону з 2001 по 2007 рр. дозволили виявити загальну тенденцію зростання показників товарообороту й товарних запасів. За період з 2001 по 2007 рр. по Україні середньорічний темп зростання товарообороту склав 128,0 %, а середньорічний темп зростання товарних запасів – 123,5 %. За аналогічний період по Харківському регіону середньорічний темп зростання товарообороту склав 127,3 %, а середньорічний темп зростання товарних запасів – 126,2 %. Збільшення товарообороту відбувається не тільки за рахунок зростання цін, а й фізичного обсягу. Спостерігається зменшення частки товарообороту товарів виробництва України в його загальному обсязі. За групою продовольчих товарів частка товарообороту товарів виробництва України в його загальному обсязі знижується з 93,0 % у 2000 р. до 88,0 % у 2007 р., а за групою непродовольчих товарів – з 58,0 % у 2000 р. до 52,0 % у 2007 р. Спостерігається надмірне зростання приросту товарних запасів відносно приросту товарообороту, про що свідчать значення розрахованих коефіцієнтів випередження (відставання). По Україні за період з 2001 по 2007 рр. приріст товарних запасів випереджає приріст товарообороту в середньому в 4,2 рази, по Харківському регіону – в 4,8 рази, що свідчить про неефективне використання товарних ресурсів у роздрібно́ї торгівлі, яке є причиною уповільнення їх оборотності.

З метою більш глибокого дослідження розвитку товароруху й факторів, що знижують його ефективність, за використання методу вибіркового спостереження у роботі сформовано вибірку сукупність підприємств роздрібно́ї торгівлі. Для оцінювання ефективності товароруху за вибірковою сукупністю підприємств м. Харкова використано систему показників, яка ін-

тегрує показники рівня товарного забезпечення обсягу роздрібного товарообороту, стану та ефективності використання товарних запасів (рис. 1).

До складу таких показників, поряд з існуючими, запропоновано включити такі: темп зміни обсягу надходження товарів певної групи, коефіцієнт постачання товарів у розрізі окремих товарних груп, коефіцієнт випередження (відставання), коефіцієнт синхронності потоку товарних запасів, коефіцієнт забезпеченості товарних запасів власними оборотними коштами, коефіцієнт витрат основної діяльності на 1 грн товарних запасів, коефіцієнт витратовіддачі, коефіцієнт витрат основної діяльності на 1 грн товарообороту.

Під час експрес-оцінювання рекомендовано використання інтегрального показника ефективності товароруху ($E\Phi_{\text{інт}}$), що розрахований на підставі інтегральних показників якості роботи з товарною масою та ефективності товарних запасів.

$$E\Phi_{\text{інт}} = \sqrt{I_{\text{пЯ}} \times E_3}, \quad (1)$$

де $I_{\text{пЯ}}$ - інтегральний показник якості роботи з товарною масою;

E_3 – інтегральний показник ефективності використання товарних запасів.

Апробація запропонованої системи показників оцінки ефективності товароруху за вибірковою сукупністю підприємств роздрібної торгівлі м. Харкова підтвердила її практичну значущість та дозволила виявити основні тенденції розвитку товароруху по різних групах підприємств роздрібної торгівлі. Зокрема, виявлено перевищення приросту товарних запасів над приростом товарообороту, уповільнення оборотності товарних запасів, незабезпеченість товарних запасів власними оборотними коштами, збільшення витрат основної діяльності на 1 грн товарних запасів, збільшення витрат основної діяльності на 1 грн товарообороту, зниження витратовіддачі, зниження рентабельності продажів і рентабельності товарних запасів.

Оцінювання ефективності товароруху за інтегральними показниками дало можливість виявити, що найвищим є показник ефективності товароруху на малих підприємствах роздрібної торгівлі. Така ситуація склалася внаслідок зниження якості роботи з товарною масою на середніх і зниження ефективності використання товарних запасів на великих підприємствах роздрібної торгівлі.

Використання методу розширення факторної моделі дозволив виявити основні чинники та величини їх впливу на ефективність використання товарних запасів (рис.2).

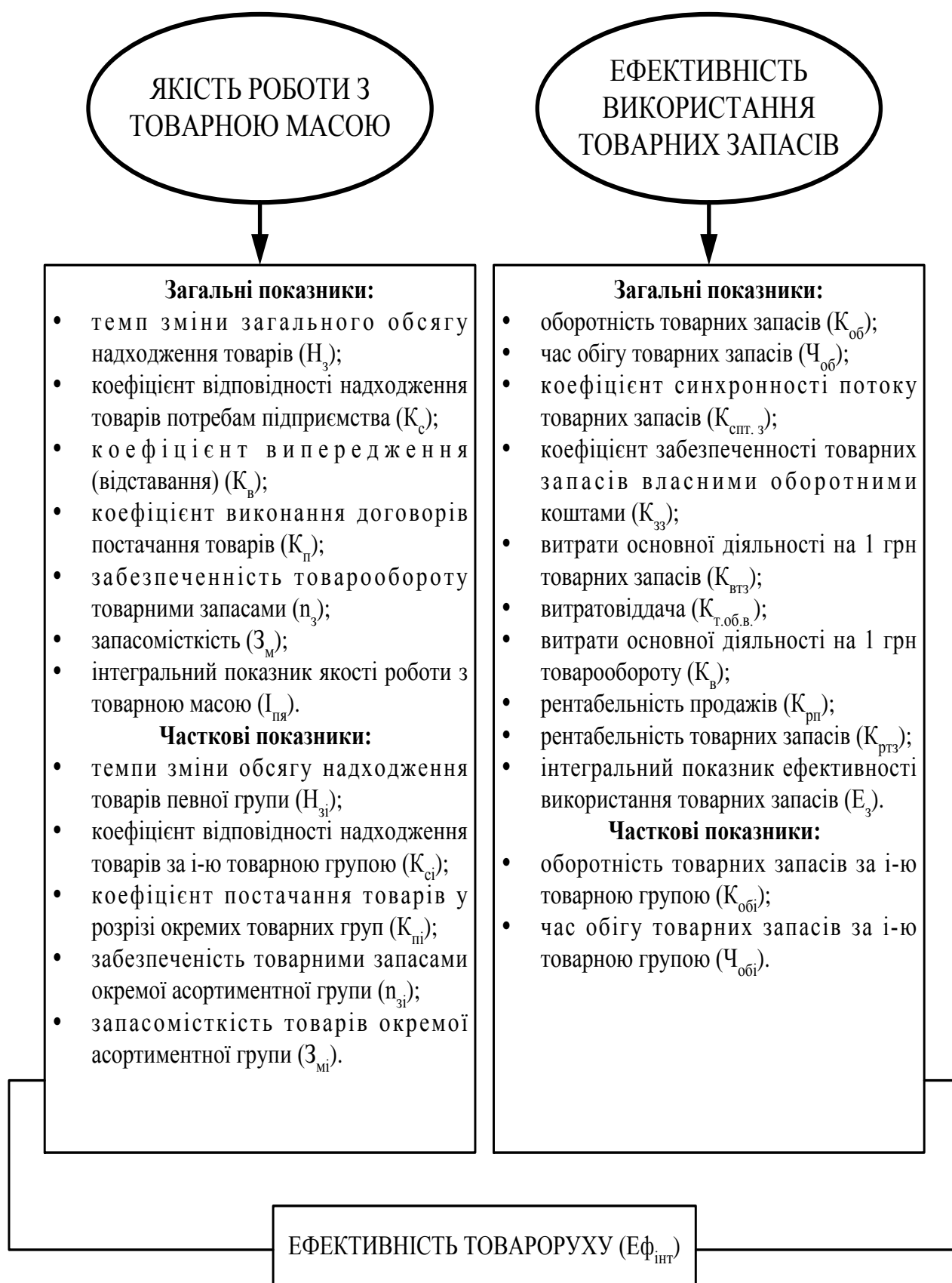

Рис. 1. Критерії та показники оцінки ефективності товароруху

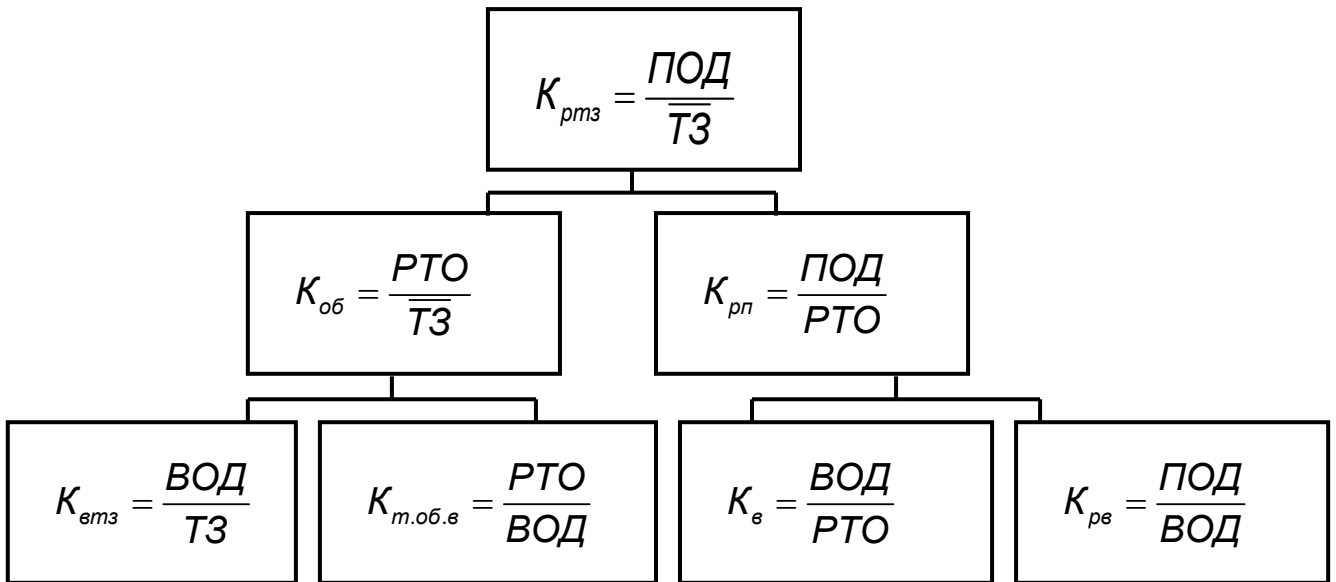

Рис. 2. Модель взаємозв'язків між індикаторами ефективності використання товарних запасів підприємств роздрібною торгівлі

Умовні позначення: РТО – роздрібний товарооборот; ТЗ – товарні запаси; ВОД – витрати основної діяльності; $K_{птз}$ – рентабельність товарних запасів; $K_{об}$ – оборотність товарних запасів; $K_{рп}$ – рентабельність продажів; $K_{втз}$ – витрати основної діяльності на 1 грн товарних запасів; $K_{т.об.в}$ – витратовіддача; $K_{в}$ – витрати основної діяльності на 1 грн товарообороту; $K_{рв}$ – рентабельність витрат.

Запропонована модель містить основні показники, що характеризують інтенсивність і результативність використання товарних запасів підприємствами роздрібною торгівлі: рентабельність товарних запасів, оборотність товарних запасів, рентабельність продажів, витрати основної діяльності на 1 грн товарних запасів, витратовіддачу, витрати на 1 грн товарообороту, рентабельність витрат.

З метою виявлення чинників, що в найбільшому ступеню впливають на організацію товароруху на підприємствах роздрібною торгівлі, застосовано експертний метод та побудовано профіль внутрішнього середовища.

За результатами дослідження виявлено, що найбільш значущим фактором внутрішнього середовища підприємств, який впливає на ефективність процесу товароруху, є оборотність товарних запасів. Узгодженість думок експертів підтверджено розрахованим коефіцієнтом конкордації ($W = 0,64$).

У третьому розділі «Методика оцінювання ефективності товароруху» обґрунтовано систему оцінювання ефективності товароруху з виділенням окремих підсистем; на основі вдосконаленого методичного інструментарію розроблено методику оцінювання ефективності товароруху, яка апробована на підприємстві роздрібною торгівлі ТОВ «Ельта».

Концептуальною основою процесу оцінювання ефективності товароруху є система оці-

нювання, яка складається з таких підсистем як: підсистема інформаційного забезпечення процесу товароруху, підсистема показників оцінки ефективності товароруху та підсистема методів оцінювання ефективності товароруху.

Удосконалення методичного інструментарію оцінювання ефективності товароруху проведено за основними його етапами, а саме: формування системи показників оцінки ефективності товароруху; визначення системи інформаційного забезпечення моніторингу показників; моніторинг та аналіз показників; оцінювання внутрішніх факторів, що впливають на динаміку показників; прогнозування ефективності товароруху й виявлення можливих резервів її підвищення.

У сучасних економічних умовах роботи роздрібних торговельних підприємств найбільш поширеною є практика використання ключових показників ефективності роботи підприємства. За результати дослідження запропоновано ключовими показниками ефективності процесу товароруху вважати інтегральні показники якості роботи з товарною масою, ефективності використання товарних запасів, ефективності товароруху. Оскільки на формування вказаних вище інтегральних показників мають вплив загальні та часткові показники певних груп, в роботі розроблено відповідну структурно-логічну послідовність для поточного оцінювання ефективності товароруху (рис. 3).

З метою визначення ефективності товароруху на підприємстві у прогнозному періоді рекомендовано складати прогнозну оцінку означеного процесу, що ґрунтується на результатах поточної оцінки ефективності товароруху та враховує характер динаміки показників якості роботи з товарною масою, оборотності й рентабельності товарних запасів (рис. 4).

Прогнозне оцінювання ефективності використання товарних запасів запропоновано проводити на основі розробленої економіко-математичної моделі рентабельності товарних запасів, що побудована за методикою планування експериментів. Розроблена економіко-математична модель рентабельності товарних запасів має вигляд:

$$R = 0,22T + 11,1V_s * K_c - 68,25, \quad (2)$$

де T – час обігу товарних запасів;

V_s – товарооборот з 1 м² торгової площі;

K_c – коефіцієнт синхронності потоку товарних запасів.

Застосування розробленої економіко-математичної моделі рентабельності товарних запасів надає можливість у короткі строки провести експрес-оцінювання прогнозної ефективності використання товарних запасів на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

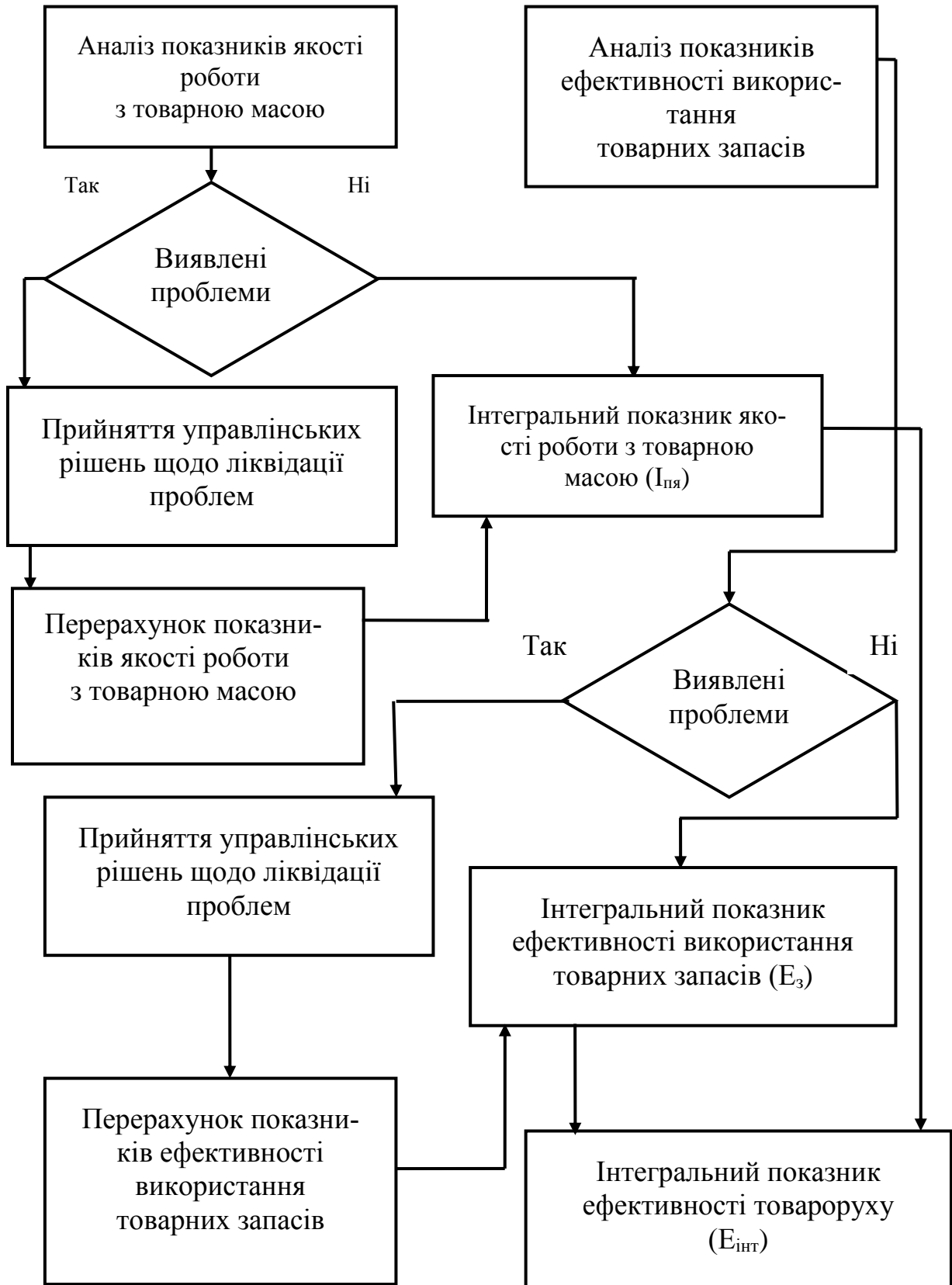

Рис. 3. Структурно-логічна послідовність оцінювання поточної ефективності товароруху

Рис. 4. Методичний підхід до складання прогнозної оцінки ефективності товароруху

Розроблена система оцінювання ефективності товароруху, що ґрунтується на визначенні показників якості роботи з товарною масою та ефективності використання товарних запасів, апробована на підприємстві роздрібно́ї торгівлі ТОВ «Ельта». За результатами аналізу визначено невідповідність динаміки фактичних показників ефективності товароруху стратегічним динамічним орієнтирам, на підставі чого зроблено висновок про неефективність організації товароруху на підприємстві в цілому. В ТОВ «Ельта» апробовано також методичний підхід до оці-

нювання ефективності товароруку на підприємствах роздрібно́ї торгівлі у прогнозному періоді (табл.1).

Таблиця 1-

Прогнозна оцінка ефективності товароруку на ТОВ «Ельта»

Квартали		Показник						
		Інтегральний показник якості роботи з товарною масою, пунктів	Оборотність, днів	Синхронність потоку товарних запасів, пунктів	Товарооборот на 1 м ² торгової площі, тис. грн.	Рентабельність товарних запасів, %	Інтегральний показник ефективності використання товарних запасів, пунктів	Ефективність товароруку, пунктів
Прогнозний рік	1	1,41	1	1,53	23,37	3,29	0,73	1,01
	2	1,32	1	1,50	23,94	3,31	1,01	1,10
	3	1,35	1	1,47	24,37	3,30	0,71	0,98
	4	1,31	2	1,44	24,91	3,28	1,01	1,15

Використання запропонованого методичного підходу до оцінювання ефективності товароруку у прогнозному періоді в практичній діяльності ТОВ «Ельта» дозволило виявити проблеми та розробити відповідні заходи з підвищення якості роботи з товарною масою та ефективності використання товарних запасів, реалізація яких сприяла підвищенню рівня ефективності товароруку на даному торговельному підприємстві.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється у дослідженні та обґрунтуванні науково-методичних засад та практичних рекомендацій щодо оцінки ефективності товароруку на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

Основні наукові та практичні результати проведеного дослідження полягають у наступному.

1. Дослідження та узагальнення теоретичних засад здійснення процесу товароруку дозволило уточнити сутність поняття «товарорух». На основі виокремлення найбільш суттєвих

його аспектів запропоновано визначати товарорух як процес руху товарів по каналах розподільної системи «від виробника до споживачів» через акти купівлі-продажу, що включає організаційно-технічні, організаційно-технологічні, організаційно-економічні, юридичні й психологічні аспекти.

2. За результатами узагальнення теоретичних положень з сутності категорії «ефективність» та поняття «ефективність діяльності підприємства» в роботі виділено стратегічні динамічні орієнтири діяльності підприємства торгівлі з організації товароруху, а саме: підтримування на рівні попереднього періоду або зростання товарообороту, досягнення прискорення оборотності товарних запасів, зниження витрат на обслуговування товарних запасів, підвищення рентабельності товарних запасів. Спираючись на виділені динамічні орієнтири, запропоновано визначення ефективності товароруху. Зокрема, визначено, що ефективність товароруху – це ступінь досягнення підприємством певних стратегічних динамічних орієнтирів щодо здійснення процесу товароруху, який має кількісно вимірюватися через певні аналітичні показники.

3. Систематизовано методи оцінювання ефективності товароруху й обґрунтовано їх вибір для проведення поточного, перспективного та експрес-оцінювання. Рекомендовано під час експрес-оцінки використовувати інтегральний метод; під час поточної оцінки – статистичні групування, середні й відносні величини, ряди динаміки порівняння, інтегральний, розширення факторних систем, експертний; під час перспективної оцінки – ряди динаміки, метод Вінтерса, регресійний, екстремальних факторних експериментів.

4. Оцінювання ефективності товароруху запропоновано здійснювати з урахуванням двох критеріїв – якості роботи з товарною масою та ефективності використання товарних запасів. Спираючись на визначені критерії в роботі обґрунтовано відповідні системи часткових та загальних показників, на підставі яких здійснюється поточне, перспективне та експрес-оцінювання ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.

5. З метою підвищення об'єктивності оцінки ефективності товароруху система часткових та загальних показників за критеріями якості роботи з товарною масою та ефективності використання товарних запасів удосконалено за рахунок введення додаткових характеристик, що відображають організаційні та фінансово-економічні особливості товароруху на торговельному підприємстві. Зокрема, система показників за критерієм якості роботи з товарною масою доповнена такими показниками як: темп зміни обсягу надходження товарів певної групи, коефіцієнт постачання товарів у розрізі окремих товарних груп, коефіцієнт випередження (відставання). Система показників за критерієм ефективності використання товарних запасів доповнена такими показниками, як: коефіцієнт синхронності потоку товарних запасів, забезпеченість товарних запасів власними оборотними коштами, витрати основної діяльності на 1 грн товарних запасів, витратовіддача, витрати основної діяльності на 1 грн товарообороту.

6. За результатами дослідження стану й динаміки товароруку на підприємствах роздрібно-ї торгівлі виявлено особливості його розвитку як по Україні так і по Харківському регіону. Зокрема визначено, що приріст товарних запасів випереджає приріст товарообороту; оборотність товарних запасів уповільнюється; більшість підприємств не має забезпечення товарних запасів власним оборотним капіталом; більшість підприємств роздрібно-ї торгівлі є нерентабельними.

На підставі дослідження стану й динаміки інтегрального показника ефективності товароруку по вибірковій сукупності підприємств роздрібно-ї торгівлі м. Харкова зроблено висновок щодо значних переваг малих підприємств в частині організації товароруку порівняно з крупними та середніми підприємствами.

7. Концептуальною основою процесу оцінювання ефективності товароруку є система оцінювання, яка складається з таких підсистем, як: підсистема інформаційного забезпечення процесу товароруку, підсистема показників оцінки ефективності товароруку та підсистема методів оцінювання ефективності товароруку.

Спираючись на логіку взаємозв'язку означених підсистем в роботі обґрунтовано структурно-логічну послідовність оцінювання ефективності товароруку, основними етапами якої є наступні: аналіз стану й динаміки якості роботи з товарною масою, ефективності використання товарних запасів та ефективності товароруку, а також виявлення й ліквідація проблем у роботі з товарною масою та використанні товарних запасів.

8. З метою підвищення ефективності товароруку на підприємстві роздрібно-ї торгівлі в роботі розроблено відповідний методичний підхід з оцінювання результативності товароруку у прогностичному періоді, що передбачає отримання прогностичної оцінки ефективності товароруку на основі використання методу експоненціального згладжування за методом Вінтерса (для отримання прогностичної оцінки інтегрального показника якості роботи з товарною масою, оборотності товарних запасів, синхронності потоку товарних запасів та товарообороту на 1 м² торгової площі) та аналітичного моделювання (для отримання прогностичної оцінки рентабельності товарних запасів).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Гаркуша Н. М. Статистичний аналіз і прогнозування рентабельності продажу / Н. М. Гаркуша, А. В. Столярчук // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі : зб. наук. пр. : у 2 ч. / – Ха-

рків: ХДУХТ, 2004. – Ч. 2, т. 1. – С. 8–14. (Автором за допомогою кореляційного-регресійного аналізу досліджено тісноту зв'язку досліджених факторів з рентабельністю продажів.)

2. Столярчук Г. В. Прогнозування показників ефективності реалізації на підприємствах роздрібно́ї торгівлі / Г. В. Столярчук // Вісник Київського Національного університету технологій та дизайну : зб. наук. пр. – К.: КНУТД, 2005. – Вип. 4. – С. 129–131.

3. Гаркуша Н. Н. Методика анализа показателей эффективности использования товарных запасов на предприятиях розничной торговли / Н. Н. Гаркуша, А. В. Столярчук // Бизнес Информ. – 2006. – № 8. – С. 27–31. (Здобувачеві належить розробка методики аналізу показників ефективності використання товарних запасів на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.)

4. Гаркуша Н. Н. Определение эффективности товародвижения в предприятиях розничной торговли / Н. Н. Гаркуша, А. В. Столярчук // Бизнес Информ. – 2007. – № 12 (1) – С. 99–101. (Здобувачеві належить визначення ефективності товароруку з урахуванням стратегічних динамічних орієнтирів здійснення цього процесу на підприємствах роздрібно́ї торгівлі.)

5. Столярчук Г. В. Основні тенденції розвитку товароруку в сучасних умовах / Г. В. Столярчук // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Вип. 238, т. III. – С. 720–727.

Статті в інших виданнях:

6. Столярчук А. В. Модели оптимизации прибыли от реализации товарных запасов / А. В. Столярчук // Вчені записки : наук. журн. / Х.: Харк. ін-т упр., 2004. – Вип. 13, т. 2. – С. 359–363.

Друковані праці конференцій:

7. Столярчук Г. Методика аналізу показників ефективності реалізації товарних запасів на підприємствах роздрібно́ї торгівлі / Г. Столярчук [Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації] зб. тез III міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен. / М-во освіти і науки України, Терноп. держ. економ. ун-т, Рада молодих вчених. (Тернопіль, 23-24 лютого 2006 р.) – Т.: ТДЕУ, 2006. – Ч. 2. – С. 617–618.

8. Столярчук Г. В. Визначення ефективності товароруку на підприємствах роздрібно́ї торгівлі / Г. В. Столярчук [Фінансові ринки та інститути] тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків 7–8 груд. 2007 р.) – Х.: ХНЕУ, 2007. – Т. 1. – С. 200–201.

9. Столярчук Г. В. Роздрібна торгівля продуктами харчування: стан та тенденції розвитку / Г. В. Столярчук // Матеріали III Міжнародного Форуму молодих вчених [Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн: стан, проблеми, перспективи], (м. Харків, 15–16

трав. 2008 р.) / М-во аграр. політики України, Харк. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. – Х.: ХНТУСГ, 2008. – Т. 2. – С. 238–239.

10. Гаркуша Н. М. Прогнозування динаміки показників оцінки ефективності товароруху / Н. М. Гаркуша, Г. В. Столярчук [Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі] тези доп. конфер. (м. Харків, 19 листоп. 2008 р.): у 2 ч. – Х.: ХДУХТ, 2008. – Ч. 2. – С. 283–284. (Здобувачеві належить методичний підхід до прогнозування ефективності товароруху.)

АНОТАЦІЯ

Столярчук Г. В. Оцінка ефективності товароруху на підприємствах роздрібно́ї торгівлі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський державний університет харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України, Харків, 2009.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методичних засад оцінювання ефективності товароруху в сучасних економічних умовах.

У дисертаційній роботі розкрито суть понять «товарорух» і «товарні запаси» з урахуванням особливостей галузі роздрібно́ї торгівлі. Визначено ефективність товароруху з урахуванням стратегічних динамічних орієнтирів діяльності підприємства. Систематизовано методи оцінювання ефективності товароруху для проведення поточного, перспективного й експрес-оцінювання.

За результатами наукового дослідження систематизовано економічні показники за критеріями ефективності товароруху й виявлено основні тенденції й проблеми його розвитку. Визначено структурно-логічну модель аналізу рентабельності товарних запасів. Отримано економіко-математичну модель ефективності використання товарних запасів для прогнозування ефективності товароруху.

Обґрунтовано систему оцінювання ефективності товароруху, яка інтегрує дві основні характеристики його ефективності – якість роботи з товарною масою та ефективність використання товарних запасів – і включає підсистеми: інформаційного забезпечення товароруху, оцінних показників, методів поточного, перспективного та експрес-оцінювання.

Ключові слова: товарні запаси, товарорух, ефективність товароруху, система оцінювання ефективності товароруху, підприємства роздрібно́ї торгівлі.

АННОТАЦИЯ

Столярчук А. В. Оценка эффективности товародвижения на предприятиях розничной торговли. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятия (по видам экономической деятельности). – Харьковский государственный университет питания и торговли Министерства образования и науки Украины, Харьков, 2009.

Диссертационная работа посвящена определению теоретических положений и разработке методического инструментария оценки эффективности товародвижения на предприятиях розничной торговли.

В первом разделе диссертационной работы «Теоретические основы оценки эффективности товародвижения на предприятиях розничной торговли» раскрыта сущность и особенности оценки эффективности товародвижения с учётом особенностей отрасли розничной торговли.

Определено, что товародвижение – это процесс движения товаров по каналам распределительной системы «от производителя к потребителям» через акты купли-продажи, который включает организационно-технические, организационно-технологические, организационно-экономические, юридические и психологические аспекты.

Эффективность товародвижения определена с учётом стратегических динамичных ориентиров деятельности предприятия, в качестве которых приняты: поддержание на уровне предыдущего года или рост товарооборота, ускорение оборачиваемости товарных запасов, снижение расходов на обслуживание товарных запасов, увеличение рентабельности товарных запасов. Систематизированы методы оценки эффективности товародвижения для проведения текущей, перспективной и экспресс-оценки.

По результатам научного исследования обоснованы критерии и система показателей оценки эффективности товародвижения в предприятиях розничной торговли. Критериями оценки эффективности определены качество работы с товарной массой и эффективность использования товарных запасов. Предложенная в работе система показателей оценки эффективности товародвижения в предприятиях розничной торговли включает частные и обобщающие показатели, отражающие организационные и финансово-экономические особенности организации товародвижения в торговом предприятии.

Во втором разделе диссертационной работы «Оценка состояния, развития товародвижения на предприятиях розничной торговли и его эффективности» исследованы основные тенденции развития товародвижения в предприятиях розничной торговли. Изучены состояние и динамика товарооборота и товарных запасов, выделены основные тенденции и проблемы их развития. В соответствии с разработанной системой показателей исследована эффективность товаро-

движения в предприятиях розничной торговли выборочной совокупности. Сделаны выводы о преимуществах в организации товародвижения небольших предприятий розничной торговли в сравнении с крупными и средними.

В третьем разделе «Методика оценки эффективности товародвижения» предложена структурно-логическая последовательность оценки эффективности товародвижения, которая включает следующие основные этапы: анализ качества работы с товарной массой, анализ эффективности использования товарных запасов, анализ эффективности товародвижения в торговом предприятии.

Усовершенствован методический подход к прогнозированию эффективности товародвижения, в основе которого - использование модели рентабельности товарных запасов, разработанной на основе метода регрессионного анализа.

Полученные в работе результаты позволяют предприятиям розничной торговли комплексно исследовать проблему обеспечения эффективности товародвижения, а также формировать систему товародвижения, направленную на обеспечение достижения целей развития торгового предприятия.

Ключевые слова: товарные запасы, товародвижение, эффективность товародвижения, система оценки эффективности товародвижения, предприятия розничной торговли.

ANNOTATION

Stolyarchuk A.V. Estimation of commodity movement effectiveness in retail trade companies. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic science degree on speciality 08.00.04 – economy and management of enterprises (by kinds of economic activities) Kharkiv State University of Food Technology and Trade of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2009.

The dissertation is devoted to grounds of theoretical-methodical estimation principles of goods movement effectiveness under modern economical circumstances.

A clear light is shed upon the main point of goods movement and stock-in-trade in the current dissertation work where the peculiarities of retail trade branch were taken into account. The goods movement effectiveness is defined with due regard for strategic dynamical orienting points of trade company's activities. The estimation methods of goods movement effectiveness were systemized to carry out the current, perspective and express estimation.

In the process of research work some economical indices were systemized on the grounds of goods movement effectiveness criteria as well as the basic tendencies of its development and some problems of this important business process in retail trade companies were revealed. The structural-

logic model of a stock-in-trade profitability analysis was determined. The economic-mathematic model of stock-in-trade use effectiveness is received to prognosticate the goods movement effectiveness.

The estimation system of goods movement effectiveness is grounded that integrates two basic characteristics of its effectiveness – a qualitative work with goods mass and the stock-in-trade use effectiveness as well as includes subsystems: goods movement information presentation, estimation indices, methods of current, perspective and express estimation.

Key words: stock-in-trade, goods movement, goods movement effectiveness, estimation system of goods movement effectiveness, retail trade companies.

Відповідальний за випуск – доц. Н.М. Гаркуша

Підписано до друку 17.09.2009 р. Формат 60x84 1/16. Папір офс. Друк офс.

Обл.-вид. арк. 1,1 Умов-друк. арк. 1,2. Тираж 100 прим. Зам № 289

Харківський державний університет харчування та торгівлі.

61051, Харків – 51, вул. Клочківська, 333

ДОД ХДУХТ Харків – 51, вул. Клочківська, 333